

Аюрведичні тексти говорять, що кожен повинен прагнути зрозуміти принципи правильного харчування і дотримуватися їх. Їжа, або будь-яка інша річ, яка подобається, але є неприйнятною і призводить до несприятливих наслідків, не повинна використовуватися, невігласи або неувважності [9].

Проведений огляд літературних філософських джерел традиційної Аюрведичної медицини показує безсумнівну історичну і науково-практичну значимість дієтологічного напрямку Аюрведичної медицини. Ця інформація остається актуальною і на теперішній час.

Список використаних джерел

1. Rig-veda Sanhita. A Collection of Ancient Hindu Hymns, Constituting Part of the Seventh and Eighth Ashtaka of the Rig-Veda. – London, 1888. – P.276.
2. Ramachandra S. K. Rao. Encyclopaedia of Indian Medicine: Historical Perspective. – New-Delhi, 2005. – Vol.1.
3. Ригведа. Мандалы IX–X: Пер. Т. Я. Елизаренкова. – М., 1999.
4. Palit Ch., Dutta A. K. History of Medicine in India: The Medical Encounter. – Ney-Delhi, 2005.
5. Pioreschi Plinio. A History of Medicine: Primitive and Ancient Medicine. – Omacha, 1996. – Vol.1. – P.215.
6. Атарваведа (Шаунака). В 3 т.: Пер. с вед., вступ. ст., коммент. и прил. Т. Я. Елизаренковой. – М., 2005. – Т.1, Кн. I–VII.
7. Sharma P. History of Medicine in India (From Antiquity to 1000 AD). – New Delhi, 1992. – P.180.
8. Vagbhata's Ashtanga Hridayam, translated by / K. R. Srikantha Murthy. – Krishnadas Academy: Varanasi, India, 1991. – Vol.1. – 523 p.
9. Caraka-samhitā. Agniveśa's treatise refined and annotated by Caraka and redacted by Dṛdhabala. Text with English translation. Editor-translator prof. Priyavrat Sharma. –Varanasi: Chaukambha Orientalia, 2001. – Vol.1. – 544 p.

References

1. Rig-veda Sanhita. A Collection of Ancient Hindu Hymns, Constituting Part of the Seventh and Eighth Ashtaka of the Rig-Veda. – London, 1888. – P.276.
2. Ramachandra S. K. Rao. Encyclopaedia of Indian Medicine: Historical Perspective. – New-Delhi, 2005. – Vol.1.
3. Rigveda. Mandaly IX–X: Per. T. Ja. Elizarenkova. – M., 1999.
4. Palit Ch., Dutta A. K. History of Medicine in India: The Medical Encounter. – Ney-Delhi, 2005.
5. Pioreschi Plinio. A History of Medicine: Primitive and Ancient Medicine. – Omacha, 1996. – Vol.1. – P.215.
6. Atharvaveda (Shaunaka). V 3 t.: Per. s ved., vstup. st., koment. i pril. T. Ja. Elizarenkovej. – M., 2005. – T.1, Kn. I–VII.
7. Sharma P. History of Medicine in India (From Antiquity to 1000 AD). – New Delhi, 1992. – P.180.
8. Vagbhata's Ashtanga Hridayam, translated by / K. R. Srikantha Murthy. – Krishnadas Academy: Varanasi, India, 1991. – Vol.1. – 523 p.
9. Caraka-samhitā. Agniveśa's treatise refined and annotated by Caraka and redacted by Dṛdhabala. Text with English translation. Editor-translator prof. Priyavrat Sharma. –Varanasi: Chaukambha Orientalia, 2001. – Vol.1. – 544 p.

Popova I. V., Ph.D., Associate Professor of Organic Chemistry, National University of Food Technologies (Ukraine, Kyiv), ivpopova@bigmir.net

Mazur L. M., PhD, senior lecturer in Organic Chemistry, National University of Food Technologies (Ukraine, Kyiv)

Impact aspects of Ayurveda philosophy of the modern concept of the pharmaceutical and food industries

In modern conditions the traditional Ayurveda medicine can play an important role in comprehension of nutrition science generally and in particularly medicine. The demands, shown to nutrition rules in medical practice, are described from the point of view of Ayurveda medical tradition. The emphasis is made on factors which define the impact of nutrition on organism. The great attention is paid to the impact of nutrition on specific features of organism.

Keywords: philosophy of Ayurveda, medicine of Ayurveda, nutrition, dietetics, Sanskrit.

* * *

УДК 165.0

Пряженцева К. В.,
кандидат філософських наук, здобувач,
Центр Гуманітарної Освіти Національної
Академії Наук України (Україна, Київ),
carogotti@bigmir.net

Нетривіальність діалогу в контексті умов його можливості

Досліджено діалог та умови його можливості, а також неможливості. В світі, який трансформується внаслідок глобалізації необхідність дослідження механізмів процесу діалогу відчувається дуже гостро. Особливо важливою є роль діалогу для виходу з соціальних, міжнародних та геополітичних кризових ситуацій. Це стосується, зокрема, і пошуків виходу з російсько-українського конфлікту, протягом якого представники світової політичної еліти не припиняють наголошувати, що діалог є єдиним шляхом до розв'язання цього конфлікту. При цьому не враховується, що діалог має як умови можливості, так і умови неможливості, тобто, діалог не є тривіальним процесом. Фундаментальною причиною нетривіальності діалогу є принципова невизначеність дискурсу як такого. Для того аби розкрити принцип невизначеності дискурсу в статті розглядаються аргументи Л. Вітгенштейна, К. Гюделя, Ю. Хабермаса і Н. Лумана.

Ключові слова: діалог, дискурс, мова, комунікація, нетривіальність, умови можливості, конфлікт.

*«Спіраль насильства починається
зі спіралі порушеної комунікації» –*

Ю. Хабермас з інтерв'ю Дж. Баррадорі.

В певному сенсі вся історія західноєвропейської раціональності була закладена як в певній точці сингулярності у поліфонії сенсів давньогрецького терміна «логос». Однак, людина може бути причетною до логосу лише у формі діалогу. Відтак, діалог є одним з фундаментальних вимірів в якому існує людство, яке створюється людством і який створює людство. С тих пір як сучасний світ почав безупинно і незворотнім чином змінюватися під впливом процесів глобалізації зростає усвідомлення фундаментального значення діалогу у сучасному суспільстві. Це викликає необхідність осмислення природи діалогу, осмислення умов його можливості і, відповідно, неможливості, що, безумовно, є парафією саме філософії. Це спричинило виникнення такої течії як філософія діалогу.

Коли ми ведемо розмову про філософію діалогу як окрему течію, ми маємо на увазі напрямок в філософії ХХ сторіччя, який виріс з творів Людвіга Фейєрбаха, Марбурзької школи неокантіанства, Германа Когена та втілюється у творах Мартіна Бубера, Франца Розенцвейга, Фердинанда Ебнера, Ойгена Розенштока-Хюсси і т.д. Цікаво, що переважна кількість представників цієї течії мали єврейське походження і для цього звігу є своє чітке пояснення: Європа початку ХХ сторіччя переживала глибоку кризу ідентичності, про яку практично одночасно заговорили німець Освальд Шпенглер та француз Поль Валері. Зрозуміло, що для вихідців з єврейського середовища ситуація духовної кризи Європи виглядала ще більш катастрофічно з тієї причини, що вони були тими «Іншими», які кінце потребували створення умов можливості діалогу і, відповідно, осмислення його базових цінностей – здатності побачити в іншому рівного собі. Але Європа початку ХХ сторіччя не чула саму себе; неспроможна розв'язати власну темряву, Європа навіть не намагалася зазірнути у «темряву Ти» (Шлеймакер): «Незвичне тремтіння охопило мозок Європи. Всіма своїми розумовими вузлами вона відчула, що вже не впізнає себе більше, що вже перестала бути схожою на себе, що їй загрожує

втрата самосвідомості...» [2]. Здавалося б, саме діалог міг змінити ситуацію і сприяти деескалації існуючої напруги, але... Ось саме це «але» і стане предметом цієї статті...

Протягом всього розвитку «української кризи» представники політичної еліти не припиняли наголошувати, що єдиним шляхом виходу з неї є шлях діалогу:

«Єдиний шлях зняти кризу і знайти порозуміння – діалог» [3], – заявив 29 січня 2014 року на засіданні Кабінету Міністрів України тодішній виконуючий обов'язки прем'єр-міністра України Сергій Арбузов.

«Насильство й конфронтації ставлять на карту майбутнє України. Єдиний шлях – це діалог», – написав 18 лютого 2014 року єврокомісар Штефан Фюле у своєму твіттері [5].

Заклики до діалогу між сторонами як до єдиного шляху для врегулювання конфлікту значно посилювалися після того, як вибухнув російсько-український конфлікт: «Альтернативи дипломатичному вирішенню конфлікту на Донбасі немає» [4] – заявив Петро Порошенко.

Взагалі, якщо ознайомитися з ґрунтовним дослідженням проведеним Міжнародним Центром Перспективних досліджень «Аналіз діалогових ініціатив щодо врегулювання конфлікту в Україні», то ілюзія про недостатність подібних ініціатив остаточно зникне. Тим не менш, постійні заклики до діалогу залишаються безрезультатними, а чергова кризова ситуація лише поглиблює рівень напруги та взаємної підозри. Таким чином, внутрішньоукраїнський конфлікт завдяки спіралі насильства швидко перетворився з локального спочатку на регіональний, а потім і глобальний геополітичний конфлікт.

Заклики до діалогу виявилися безсилим свого часу зупинити Першу Світову війну, запобігти трагедії європейського єврейства, не дати вибухнути Другій Світовій війні. Сьогоднішні заклики до діалогу також поки що виявилися неефективними у вирішенні української кризи. Виникає питання: що робити з такими численними доказами неефективності діалогу для розв'язання конфліктів, які ми спостерігали протягом XX–XXI сторіч у Європі? Чи слід нам черговий раз заплющувати очі на цю неефективність сьогодні, коли в контексті російсько-українського конфлікту діалог є життєво необхідним як для українського громадянського суспільства, так і для подальшого існування України?

Такі сумніви в ефективності діалогу для врегулювання конфлікту в жодному разі не означають, що шлях діалогу має бути залишеним, позаяк діалог дійсно є по суті справи безальтернативним шляхом виходу з конфлікту. Однак, ситуації, коли заклики до діалогу виявилися безпорадними, мають бути осмислені філософією в контексті питання про те, чи існують стани суспільства та геополітичні стани, коли діалог є неможливим. Дослідження умов неможливості діалогових процесів має бути проведене хоча б для того, щоб спробувати концептуалізувати механізм створення умов його неможливості. Слід нарешті визнати, що якщо теза про необхідність діалогу у сучасному світі є доволі тривіальною, то сама можливість діалогу є далекою від тривіальності.

Якщо дозволити собі поглянути на сучасну філософію як на певну цілісність, то можна спробувати

зробити припущення, що висхідним для цієї традиції філософування є певний методологічний трикутник, який складається з «методологічної рокировки» Канта–Гуссерля, внаслідок якої питання про онтологічний статус перетворилося з «питання про існування» на «питання про умови можливості феномену», а задля того, аби зберегти інтегративну функцію винесеної за дужки реальності, на місце об'єктивності Гуссерлем вводиться поняття інтерсуб'єктивності. Другою важливою подією, на якій базується традиція сучасного філософування, є лінгвістичний поворот, який розпочався з робіт раннього періоду творчості Вітгенштейна, внаслідок чого реальність позбавляється статусу «Верховного судді» (за термінологією Антоніо Грамші), а мова стає універсальним медіумом, в якому складаються відношення людини зі світом і людини з людиною. Третім важливим пунктом, на якому тримається сучасна філософія є те, що деякі дослідники назвали «прагматичним поворотом», поворотом до мови в аспекті її використання (дискурсу), який відбувся у творах пізнього Вітгенштейна. В цілому, це означає, що акцент з однакового бачення людьми світу був перенесений на здатність людей домовлятися і узгоджувати різні способи бачення світу. Відповідно, комунікація взагалі і діалог як її окрема частина виступають основним засобом конституювання людьми картини світу.

Філософія XX сторіччя позначена величезним епістемологічним ентузіазмом щодо окресленої вище перспективи можливості пізнання світу через мову, однак, на протязі всього розвитку цієї філософської традиції з'являлися аргументи, спрямовані проти так званого лінгвістичного соліпсизму, які можна об'єднати під назвою аргументів про недовизначеність мови (недовизначеність дискурсу, якщо розглядати мову в аспекті її використання), Прямим наслідком недовизначеності мови є нетривіальність умов можливості діалогу. Серед цих аргументів мають бути перераховані: сьома теза «Логіко-філософського трактату» Вітгенштейна, теорема про неповноту Курта Гьоделя, теорія раціонально невмотивованого свавілля дискурсу Юргена Хабермаса та концепція влади Нікласа Лумана.

Намір неопозитивістів вдосконалити природні мови за взірцем штучних мов і, в такий спосіб, вирішити проблеми раціональності зазнав фіаско. Як не дивно, такий результат, по-перше, є значущим сам по собі, а по-друге, цей результат має наслідки, які виходять далеко за межі проекту неопозитивістів і є не менш важливими (якщо не більш важливим), ніж сам цей амбітний проект. Ці теоретичні імплікації мають своїх авторів, які в різні часи входили чи мали відношення до Віденського кола неопозитивістів. Першим з цих авторів є Курт Гьодель. В оприлюдненій у 1931 році «Теоремі про неповноту» містився доказ принципової неповноти формальних систем. Це означало, що у будь-якій аксіоматизованій теорії достатньо високого рівня може бути водночас доведене та спростоване певне положення, внаслідок чого ця теорія стає відкритою для протиріч. Гьодель неодноразово підкреслював, що значення його теореми обмежується сферами логіки і математики і, тим не менш, ця теорема поставила під сумнів неопозитивістський проект реформування

природних мов за взірцем мов штучних, оскільки сам взірець виявився не бездоганим.

Виданий у 1921 році німецькою мовою і у 1922 році англійською мовою «Tractatus Logico-Philosophicus» Вітгенштейна був написаний з метою, яка повністю співпадала з наміром неопозитивістів щодо реформи мови, але по суті справи його значення виявилось набагато ширшим, а певні його імплікації виявилися такими, що заперечують сам неопозитивістський проект. «Межі моєї мови є межами мого світу» [8, с. 74]. Ця теза Людвіга Вітгенштейна стала точкою відліку лінгвістичного повороту в філософії, але, як не дивно, ця ж саме теза імпліцитно несе в собі аргументи щодо несамодостатності мови. Неможливо зазирнути за межі мови і побачити чисту реальність, але зафіксувати наявність цих меж можна лише в контексті самої мови. Знання про межі мови проявляється в формі знання про її недостатність. Таємнича сьома теза Вітгенштейна також натякає на недостатність мови: «Про що не можна говорити, про те слід мовчати» [8, с. 92]. Сам Вітгенштейн обмежується лише натяками і не дає відповіді на питання, яке логічним чином випливає з цих тез, а саме: з чим межує і про що мовчить мова. Але, тим не менш, твердження про недостатність мови має велике значення для сучасної філософії. Крім того, воно може бути трансформоване в питання про недозначеність дискурсу та проблематичність діалогу.

Ми не можемо пізнати світ яким він є поза контекстом мови, але сама лише мова не є достатньою для розуміння механізмів утворення консенсусу в суспільстві, тобто, для розуміння механізмів діалогу. Інтерсуб'єктивність має свої навігатори, які знаходяться поза межами чистої комунікації. Так, Юрген Хабермас говорить про раціонально невмотивований момент свавілля дискурсу, завдяки чому в процесі утворення консенсусу з'являється елемент логічно невмотивованого вибору, що дозволяє говорити про етику дискурсу. Так само Ніклас Луман стверджує, що «вибір між «так» і «ні» не може бути визначений за допомогою лише мови, оскільки остання містить обидві можливості... Ось чому кожне суспільство формує як доповнення до мови додаткові інституції, які здатні забезпечити необхідний рівень селекції» [6, с. 24]. Луман доводить, що дискурс завжди занурений у відношення влади, а влада є фундаментальним метарівнем дискурсу.

Держава – це договір і комунікація в суспільстві складає онтологічне підґрунтя політичного простору. Вичерпний аналіз комунікативних підвалин політики є неможливим. Однак, є сфери, в яких процес комунікації є більш регламентованим і, відповідно, більш прозорим. Точніше, цю думку можна сформулювати таким чином: чим вищим є інституціональний рівень, на якому відбувається комунікація, тим структурованішою і прозорішою вона є (чи, принаймні, має бути). Найвищим щаблем комунікації в суспільстві, за визначенням, є судова гілка влади і її корумпованість і непрозорість обов'язково відбиваються на комунікативних можливостях цього суспільства, руйнуючи зв'язки, що створюють основи можливості діалогу. У разі, коли мова йде про наднаціональний (міждержавний) рівень діалогу, його неефективність досить

часто є пов'язаною з неефективністю міжнародного законодавства.

По суті справи, єдиним завданням цієї статті було формулювання і обґрунтування твердження про нетривіальність діалогу та необхідність дослідження умов його можливості, а також умов неможливості. Теорема Гьоделя, теза Вітгенштейна, концепції Хабермаса і Лумана – це ті теоретичні побудови, завдяки яким наявність меж мови, дискурсу, комунікації стає теоретично доведеними. Прямим наслідком наявності цих меж є тези про нетривіальність діалогу і наявність некоммунікативних умов його можливості. Іншими словами, діалог як процес утворення консенсусу не завжди є можливим і ці умови можливості не завжди можуть бути створені комунікативними засобами, оскільки інтерсуб'єктивність має чинники, які знаходяться також і поза контекстом мови. Загалом, складно чітко визначити, чим саме є ці загадкові навігатори комунікації – Реальністю, Вірою, Владою, але сам напрямок дослідження є вкрай важливим і актуальним.

Список використаних джерел

1. Аналіз діалогових ініціатив щодо врегулювання конфлікту в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/mapping_ukr_.pdf – Назва з екрану.
2. Валери П. Об искусстве [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.ru/CULTURE/VALERY/about_art.txt – Назва з екрану.
3. Вступительное слово Первого вице-премьер-министра Украины Сергея Арбузова на заседании Правительства 29 января 2014 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article:jsessionid=A8C58C09661AA90CE07E513CC13D7585?art_id=247008304&cat_id=244838733 – Назва з екрану.
4. Закрытая лента «УНН–ONLINE–NEWS» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1460568–alternativi–diplomatchnomu–virishennyu–konfliktu–na–donbasi–nemaye–p–poroshenko–dopovнено> – Назва з екрану.
5. Світ стурбований подіями у Києві. 18 лютого 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://galinfo.com.ua/news/vvs_ukraina_reaktsiya_svitua_na_podii_v_kyievi_154364.html – Назва з екрану.
6. Luman N. Power. – М.: Praxis, 2001. – 256 p.
7. Habermas J. Der philosophische Diskurs der Moderne. Zwölf Vorlesungen. Suhrkamp. – Fr/M., 1988. – 433 p.
8. Wittgensteine L. Tractatus Logico-philosophicus. – London, 1922. – 173 p.

References

1. Analiz dialogovyh iniciativy shhodo vreguljuvannja konfliktu v Ukraїni [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/mapping_ukr_.pdf – Nazva z ekranu.
2. Valeri P. Ob iskusstve [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://lib.ru/CULTURE/VALERY/about_art.txt – Nazva z ekranu.
3. Vstupitel'noe slovo Pervogo vice-prem'er-ministra Ukrainy Sergeja Arbuзова na zasedanii Pravitel'stva 29 janvarja 2014 goda [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article:jsessionid=A8C58C09661AA90CE07E513CC13D7585?art_id=247008304&cat_id=244838733 – Nazva z ekranu.
4. Zakrytaja lenta «UNN–ONLINE–NEWS» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1460568–alternativi–diplomatchnomu–virishennyu–konfliktu–na–donbasi–nemaye–p–poroshenko–dopovнено> – Nazva z ekranu.
5. Svit sturbovanij podijamy u Kyjevi. 18 ljutogo 2014 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://galinfo.com.ua/news/vvs_ukraina_reaktsiya_svitua_na_podii_v_kyievi_154364.html – Nazva z ekranu.
6. Luman N. Power. – М.: Praxis, 2001. – 256 p.
7. Habermas J. Der philosophische Diskurs der Moderne. Zwölf Vorlesungen. Suhrkamp. – Fr/M., 1988. – 433 p.
8. Wittgensteine L. Tractatus Logico-philosophicus. – London, 1922. – 173 p.

Pryazhentseva K. V., PhD, an applicant in the Center for Humanitarian Education of National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), capogotti@bigmir.net

Non-triviality dialogue in the context of the conditions of its possibility

This article is devoted to the investigation of dialogue's mechanisms and its conditions of possibility and impossibility. The vital necessity of dialogue in the World transformed by the globalization is very crucial. The process of dialogue is of particular importance for overcoming the national, international or geopolitical crisis situations. This could be applied in particular to the Russian-Ukrainian conflict during which the World political authorities do not stop to emphasize that dialogue is the only way to resolve the conflict. But it has to be taken into account that the dialogue has its own conditions of possibility and impossibility since it is not a trivial process. The fundamental reason of dialogue's non-triviality is the principal non-sufficient determination of discourse as such. In order to reveal the principle indeterminateness of discourse the arguments of L. Wittgenstein, K. Gödel, J. Habermas and N. Luman are used in the article.

Keywords: *dialogue, discourse, language, communication, non-triviality, the conditions of possibility, conflict.*

* * *

УДК 261.7

Райчинець А. В.,
пошукач кафедри культурології, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

ГУМАНІЗМ МУСУЛЬМАНСЬКОЇ ТЕОЛОГІЇ ФЕТХУЛЛАХА ГЮЛЕНА

Досліджуються мусульманська теологія Гюлена як приклад поєднання ідеалів релігійного консерватизму із ідеями гуманізму, просвітництва, толерантності та діалогу. «Відкритий іслам» Гюлена ґрунтується на поміркованій інтерпретації коранічних та традиційних цінностей ісламської цивілізації, є проектом «ісламської реформації», альтернативним щодо ісламського фундаменталізму. Доводиться, що важливим елементом цієї теології є вчення про любов як духовну основу життя. Особливе значення має любов до людства, яку виявляє духовна еліта «істинних мусульман», вихована у школах Гюлена. Еліту складають люди із «пророчим баченням», які можуть змінювати на краще долю людства і окремих націй, стримуючи «хаос», породжений пристрастями і амбіціями, закладаючи основи для кращого суспільства. Духовне прочитання Корану покликане зобразити Мухамеда як візиря гуманізму, що має на меті культивування певних чеснот, серед яких головними є людяність, толерантність і любов.

Ключові слова: *іслам, християнство, теологія, екуменізм, міжрелігійний діалог.*

В умовах стрімкого розвитку глобалізаційних процесів особливого значення набуває проблема перспектив мирного співіснування представників різних релігійних. Подолання екстремістських та фундаменталістичних тенденцій у різних релігіях стає умовою виживання людства. Важливе значення у цьому ключі мають духовні рухи у світових релігіях, які виступають за толерантність, мирне співіснування та екуменічний діалог між вірними різних релігій. В ісламі останнім часом найбільш помітним став рух «Хізмет», який обстоює позицію відкритості, очолюваний відомим духовним лідером Гюленом. Релігієзнавчий аналіз цього руху консервативного релігійного просвітництва неможливий без вивчення релігійних ідей Гюлена. Принциповими є питання про те, чи ґрунтується його вчення про толерантність та діалог на Корані та ісламській традиції, чи реальними є пропозиції Гюлена щодо мирного співіснування (чи вони є лише спробою завоювати довір'я Заходу і приспати його обережність). Конфлікт режиму Р. Ердогана із Гюленом підсилив інтерес до ідей Гюлена та практики руху «Хізмет».

Гуманізм ісламської теології Гюлена не був предметом аналізу релігієзнавців, оскільки у центрі їх уваги перебували генеза та перспективи руху «Хізмет»

у контексті процесів десекуляризації турецького суспільства. Дослідники розходяться у питанні про дійсні цілі руху та його широкої освітньої діяльності, спрямованої на виховання нової еліти у значній кількості країн. Чи є загальною метою служіння людству, як це заявляється Гюленом? Чи можливо метою є захоплення влади у ряді країн? Павло Шликов підкреслює, що «Хізмет» та гюленівські школи – «це не класична ісламська організація, заснована на інфраструктурі медресе, а структура іншого типу, що використовує інструментарій сучасної освіти і буде своєю діяльністю на принципах міжрелігійного діалогу. Спираючись на ці цінності, Гюлен прагне до служіння ісламу через поліпшення його репутації і модернізацію звичної моделі ісламського руху. Обрана Гюленом стратегія розвитку в певному сенсі універсальна – багато християнських місіонерських рухів переживали схожі за змістом перетворення: спочатку вони займалися виключно проповіддю релігії, і їх діяльність носила чисто релігійний характер, але пізніше вони змушені були шукати більш універсальні і гуманістичні форми діяльності, долаючи релігійні стереотипи. Активність сучасних єзуїтських організацій вже не так пов'язана з релігією, як це було за часів пізнього Середньовіччя. У Туреччині та ряді інших ісламських країн школи, відкриті єзуїтами, усувалися від релігійного прозелітизму, займалися розповсюдженням освіти, заснованого на світських нормах і цінностях. Фетхуллахчі успішно переймають і впроваджують саме цей досвід. Сьогодні цей напрям поступово відійшло від релігійної пропаганди і набуло більш гуманістичні обриси, але все з тією ж метою – служіння ісламу» [1, с. 386]. На нашу думку, крім загальних закономірностей непрямого місіонерства через впровадження духовних цінностей в якісній елітарній освіті, потрібно говорити і про гуманістичні ідеї мусульманської теології Гюлена як ключ до розуміння теорії та практики руху «Хізмет». Особливо важливою є об'єктивна релігієзнавча оцінка екуменічного потенціалу теології турецького теолога.

Метою дослідження є аналіз основних положень мусульманської теології Гюлена як прикладу «відкритого ісламу».

Гюлен – турецький суспільний діяч, імам, письменник, засновник руху «Хізмет». Як теолог, притримується загальноприйнятого у Туреччині тлумачення ісламу, але вносить у нього гуманістичні мотиви задля обґрунтування ідеалів просвіти. Не належить до жодного із суфістських тарикатів, але вважає суфізм «душею ісламу». Гюлен притримується тієї точки зору, що наука і релігія не можуть знаходитися у відносинах протистояння, оскільки «книга природи» створена автором Корану. Заняття науковими дослідженнями є різновидом поклоніння Богові, а навчання інших є служінням іншим мусульманам і немусульманам, яке є найвищим покликанням для мусульман, оскільки є найкращим способом сприяти спільному благу суспільства та покращенню духовного і соціального становища в усіх сферах життя. Загальною метою Гюлена є формування системи ісламського гуманізму в теології, яка б стала підґрунтям для просвіти та соціальних змін на краще через діяльність нової еліти, вихованої послідовниками руху «Хізмет» у міжнародній мережі шкіл та ліцеїв.